

Теоретичний матеріал «Розкласти по поличках»

Складнопідрядне речення, його будова й засоби зв'язку
в ньому. Підрядні сполучники й сполучні слова
у складнопідрядних реченнях

Мова для культури – те саме,
що центральна нервова система для людини.
Станіслав Лем

Складнопідрядне речення (СПР) – це таке складне речення, яке складається з двох (і більше) частин: **головної** та **підрядної**, з'єднаних сполучними словами або сполучниками підрядності.

У складнопідрядному реченні одна частина обов'язково **головна** (схематично її позначають квадратними дужками [ ]), а друга – залежна, **підрядна** (схематично її позначають круглими дужками ( )). Від **головної** частини ставиться запитання, **підрядна** – відповідає на поставлене питання. **Підрядна** частина може пояснювати окремий член головної частини або всю головну частину.

Тому роду не буде переводу (якому?), в котрому браття милують згоду.

[ ], (в котрому)

Підрядна частина може знаходитися перед **головною**, усередині **головної** й після неї.

[ ] ( ) .

[ ] , ( ) , [ ] .

( ) , [ ] [ ]

Головна частина СПР може мати вказівні слова: такий, той, все, всякий, кожен (займенники) або ж туди, там, туди, , звідти, так, стільки (прислівники). Вказівні слова є членами речення головної частини СПР:

Україна моя починається **там**, де доля моя усміхається.

Між **головною** та **підрядною** частинами СПР ставиться кома залежно від того, де знаходиться **підрядна** частина.

І останнє, на що необхідно звернути увагу, - це засоби зв'язку між частинами СПР. Ними є **сполучники і сполучні слова**. Як же розрізнити їх у реченні?

Сполучники	Сполучні слова (займенники, прислівники)
не відповідають на питання і не бувають членами речення	відповідають на питання, є членами речення підрядної частини, а також на них падає логічний наголос.

Підрядні сполучники є основним засобом поєднання **підрядної** частини з **головною**. За будовою, як відомо, їх поділяють на прості (*що, як, бо, хоч, мов, наче, коли* та ін.) і складені (*тому що, через те що, так що, дарма що, для того щоб, незважаючи на те що* та ін.).

У ролі **сполучних слів** виступають:

- відносні займенники: *хто, що, який, чий, котрий, скільки* (у всіх відмінках);
- прислівники: *де, коли, куди, звідки, поки, як ти* ін.

Щоб розрізнити сполучники і сполучні слова, потрібно пам'ятати такі способи розпізнавання:

1) **сполучне слово** є членом підрядного речення; до нього можна поставити питання; на нього падає логічний наголос; його не можна пропустити, тому що

речення втрачає зміст; його, як правило, можна замінити іншим сполучним словом або іншою самосійною частиною мови:

У слові рідному велика сила є, що розбива граніт і золото кує (М. Рильський).

Благословенна та ясна година, коли дитя читає «Кобзаря» (Д. Павличко);

2) **сполучник** не виступає членом речення, а лише виконує службову функцію; до нього не можна поставити питання; на нього не падає логічний наголос, його можна пропустити, при цьому смисл речення зберігається; його можна замінити лише сполучником:

Либонь, запізно зрозумів я, що слово треба берегти (Л. Дмитерко).

Коли слова на порох стерті, сповідались зорям зайво (Б.-І. Антонич).

Практичні прийоми розрізнення омонімічних сполучників і сполучних слів.

Лише три слова **«що»**, **«коли»** і **«як»** можуть бути і сполучниками, і сполучними словами.

Що:

- коли **що** можна замінити відносними **займенниками який, котрий** — то це **сполучне слово**: *Я честь віддам титану Прометею, що не творив людей своїх рабами [який не творив...]* — Леся Українка;
- коли на **що** не падає логічний наголос — то це **сполучник**. У реченні *Я знаю, що ти скажеш* залежно від того, де зробити логічний наголос, **що** може виступати і сполучником, і сполучним словом:

Коли:

- якщо **коли** приєднує підрядне речення часу, умови — то це **сполучник**:
Смутно і сумно людині [за якої умови?], коли висихає і сліпне уява (О.Довженко);

- якщо **коли** приєднує підрядне означальне, з'ясувальне — то це **сполучне слово**: *Як я люблю оці години праці [які?], коли усе навколо затиха* (Леся Українка).

Як:

- коли **як** приєднує підрядне часу, умови, порівняльне—то це **сполучник**:
Розум без книжки, як птах без криз (Нар. тв.);
- коли **як** приєднує підрядне з'ясувальне, способу дії — то це **сполучне слово**: *Книга вчить [чого?], як на світіжить* (Нар. тв.).